

računalniški jezik, uporabljati emotivne, esemesne v tekstu? Vi tega niste mešali z literaturo.

Še nekaj se je pojavilo z internetom – kolektivno pisanje, a na kratek rok. Feri Lainšček je to poskusil s kolegi. Iz tega ni bilo nič. Ko vzamem v roke roman enega človeka, vstopim v njegov mentalni svet. Gre za izmenjavo duševnih stanj. Če hočem videti kolektivna duševna stanja, si ogledam hollywoodski film. Če pa hočem nemu človeku v glavo, vzamem njegov roman.

Trenutno je moderno, da umetna inteligenca piše knjige, a problem je, ker so človeški možgani narejeni tako, da balansirajo med kratkoročno in dolgoročno pozornostjo. Če obvladate le kratkoročno, pristanete na ravni kretena ali popolnega potrošnika. Dolgoročna in širša pozornost pa pomeni širšo sliko. To je problem časopisov. Dnevniki so včasih služili kratkoročni pozornosti, tedniki pa celotni širši sliki. Zato v ZDA dobri tedniki ne propadajo pa tudi v Nemčiji ne. Dnevniki pa imajo povsod problem. Starejše generacije bodo umrle in pritok novic bo edino še internet.

V življenju dobivamo lahko tvit na tvit, a če strežemo samo kratkoročni, ožji pozornosti, se pojavi občutek nezadovoljstva, pademo lahko tudi v depresijo. Zato je treba to v življenju zbalansirati. Če ste cele dneve na tviterju, ne naredite boljše stvari za svoje možgane, kot da se vsaj enkrat na teden zaklenete, vse ugasnete in s knjigo trenirate svojo dolgoročno pozornost. Roman je še vedno najboljše doslej izmišljeno orodje za treniranje možganov. Zato je neumno v to orodje vsiljevati neke esemesne, to je izključujoče. Naši možgani potrebujejo knjigo, lahko pa greš tudi za nekaj ur na vrt.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, 19. september 2017

Bina Štampe Žmavc: »METAFORA KOT OČARLJIVA ENAČBA«

(Foto Igor Napast)

Zmeraj, ko kaj izdate, ste nominirani, leta 2009 pa ste bili dobitnica Večerove nagrade za pravljico knjigo Cesar in roža. Pri zadnji pesniški zbirki za otroke Čarimatika ste naredili znanstveno-poetični eksperiment in matematika je zaživela v čarobnem poetičnem jeziku. Številke ste počlovečili in so – osamljene, zaljubljene, zabavne ... Čas vas je od nekdaj vznemirjal – od vaših Ur kralja Mina, kjer je vsevladar, do Muca Mehkošapka, kjer je absolutist. Kako ste prišli do Čarimatike? Kaj je s tem vašim stikom z naravoslovnimi znanostmi?

Ljubezen do znanosti je morda zgolj usedlina, potencialni humus ustvarjalnosti. Ne pa nujno vzrok, da se je v poezijo prištevilkala Čarimatika. Ne-ka čudno čarobna analogija povezuje

besede in števila. Povsod rešujemo neznanke. Skozi optiko domišljije se zdi metafora nekakšna očarljiva enačba. In če je poezija vesolje v orehovi lupini, je v njem tudi prostor za čarobnost števil. Za domišljijo, za kar prav gotovo gre v *Čarimatiki*. Vse skupaj začinjeno z blago humornostjo skozi kukalo distance, ki ničesar ne jemlje preresno – pa naj gre za deveto lepoto jamice v bradi ali čaromate čarovnic, šesterovprego cesarja ali nično mičnost ničle.

Števila so me vseskozi vznemirjala. Matematika mi je zelo blizu, ker je zelo abstraktna in najbližje glasbi, umetnosti. Imela sem profesorja matematike na gimnaziji, ki je bil zelo poseben, oboževal je poezijo. Bil je mlad doktor matematike, strah in trepet, a zaljubljen kot jaz v Jesenina. Že tedaj sem pisala poezijo in to je bila moja boniteta. Zmeraj nam je govoril, da naj se vsak dan naučimo na pamet vsaj eno pesem, če hočemo ostriti svoj spomin. Nekoč je sošolec dejal 'Bina pa zna cel Sonetni venec na pamet'; seveda sem ga morala zrecitirati v celoti, in to pri uri matematike.

Že v osnovni šoli so me zanimali naravoslovni predmeti. Bil je čas, ko sem sanjala, da bom Marie Curie, eksperimentirala sem pri kemijskem krožku. Še danes eksperimentiram, celo v kuhinji. Ne zanimajo me običajne reči. Zgodaj sem se poglobljala v življenje zakoncev Curie in odkrila sem Sofijo Kovalevsko, prvo matematičarko, ki je bila sprejeta na nemško univerzo kot ženska. Bila je znanka Dostojevskega, zelo zanimivo usodo je imela. Očarala me je. Tudi njen mož je bil matematik.

Vse to stoji za mojo *Čarimatiko*. Magija števil me je od nekdaj vznemirjala.

Numerologija in new age vas ne zanimata?

Joj, nikakor. Ne prenesem new agea. Je nekaj najbolj butastega na tem svetu. Težko si predstavljam Thomasa Manna,

ki piše *Čarobno goro* in si mantra, da je glavno misliti pozitivno.

Tudi mitologija stoji za Čarimatiko?

Poglobljala sem se v mitologijo in zgodovino in odkrila, kako so bila števila ustvarjalna. Mehanska ura je prednica računalnikov. Števila sem najprej videla na odru, videla sem gibanje in kako se počasi polni orkester. Nič naključnega ni v tej poeziji, imam slovnični sklon, ki ga uporabim pri Šestici, pa vse do mitoloških podstatih. Začela sem z Ena, ki je 'ena sama in zapuščena', tako kot jaz. 'Naj se sama s seboj enkrat pomnožim, naj sama s seboj se z ena delim ...' Dodajala sem in samo se mi je odpiralo, res se je izkazalo, kako sta ustvarjalnost in matematika povezani.

Ure kralja Mina so še zmeraj vaša vrhunska klasika in so tesno povezane s Čarimatiko?

Veste, da pišem nadaljevanje Kralja Mina? Zelo radikaliziram prvotno temo. Nehote je nastala povezava med obema knjigama. V družini imamo urarstvo, moj stric je bil urar. Bil je avanturist, maratonec, odšel je v Buenos Aires in tam ostal. Bil je lep kot Clark Gable. Rasla sem med urami. Ure so bile povsod pri nas doma in nenehno sem občudovala to mehaniko, števila. Zgodaj sem poznala na uro in spomnim se, kako sem ure in ure gledala števila, kukavico in časovne intervale.

Na koncu zbirke Čarimatika je Pesem za neskončnost in sedem čarovnic, ki je pravcati filozofski esej o današnjem svetu. Takole pravite: »Ta nova doba je segla čez mejo čarobnega roba ... nič čudnega torej, da vsak dan bolj jezen postaja ta svet ena sama bolezen.« Končate s sijajno ilustratorkino zloženko. Razkošna izdaja.

Krasno sva sodelovali z ilustratorko Andrejo Peklar, ki mi je priznala, kako

je uživala v knjigi. Imeli sva sijajno urednico Mileno Pivec, naš trojček je bil res izjemen.

Pesem za neskončnost je logično nadaljevanje, od končne Ničle prideš do ničla in neskončnosti, ki je ležeča osmica. Tudi čarovnice v pesmi so bistvene, ni jim lahko danes. Saj so tudi vsi veliki čarovniki izginili.

Danes živimo v drugačnem svetu, ljudje skorajda ne znajo več niti računati. Sama se še vedno igram s števili, včasih, ko ne morem spati, se igram s števili, namesto da bi štela ovce. Števila so čarovnija, dobesedno. Mogoče sem hotela tudi prestopiti mejo, da je matematika bavljav. Vse je odvisno od profesorjev, če ne znajo te čarobnosti vsaditi učencem, se je bojijo. Če pa privzgojijo odprtost za čarobnost števil, tudi matematika postane čarobna. Če se priskuti s strašljivostjo, bo odpor večen.

Forma pesmi je raznolika, vmes so tudi soneti, vaša priljubljena pesniška oblika v odrasli poeziji.

Ah, s soneti sem imela pri odrasli poeziji take težave zaradi nekaterih pesniških kolegov. A to je danes balast zame.

Nazadnje, pred leti, ste mi rekli, da imate pol romana že napisanega v predalu. Kako je s tem?

Še čaka.

Ste disciplinirana avtorica?

Zelo. Ko delam, delam, nič me ne premakne. Ta čas pišem zelo radikalno, zelo drugačno odraslo zbirko poezije, ki je skorajda proza. To so izjemno težke, angažirane pesmi. Včasih sem se počutila kot Tomaž Šalamun, ki je nekoč dejal, da je pesnjenje smrtno nevarno. Hkrati pa zdaj pišem še en dramski tekst in še ena otroška zbirka nastaja, zelo drugačna. To je tako, kot bi ti iz glave rasli štirje rogovi. Vse imam v zvezkih, beležkah in v računalnik prepisujem, šele ko je

vse do kraja izdelano. Ko ga vklopim, me zablokira. Moja ustvarjalnost pred ekranom zamre. Stik papirja in pisala je zame ključen. Prihaja do velike spremembe, saj ljudje, ki pišejo na računalnik, pišejo bistveno drugače od tistih, ki ne. Tudi literatura je drugačna.

Kak pa je vaš odnos do vaših starih pesmi?

Včasih je distanca že taka, da se mi zdi, da jih nisem jaz napisala. Včasih me stare pesmi prijetno presenetijo. Ne sramujem se jih. Koliko knjig danes izide, več ljudi jih piše, kot jih bere. Groza me je. Problem postaja, da bralcev sčasoma ne bo več. In smo spet pri času, za branje potrebuješ čas, ljudje pa danes časa ne dajo.

Kot v Cesarju in roži imate tudi v Čarimatiki princese in kralje pa kraljice. Posebni so v današnjem svetu, ki ni nič kaj kraljevski, realnost obvladujejo lažne princese ... Pred leti ste mi dejali, da »vsaka silikonska pokazačica in popevačica hoče biti že princesa« ... Aristokracija je stanje duha, pravite?

Če si nekdo lasti naslov kralja ali kraljice, pomeni, da si mora ta naslov globoko zaslužiti z vsem, kar je. Da krono nosi upravičeno kot kak kralj Artur, da vedno išče gral, ne le zase, ampak za tiste, za katere je odgovoren. Tega današnji svet ne pozna več. Poglejmo naše poflaste politike, vsi si dajejo krono na glavo, a te krone si nihče ne zasluži. Postaja grozljivo in vsi bi samo nekaj bili, za to pa ne bi ničesar storili. Kot da nam je vse kar dano. V eni moji še neobjavljeni pravljici pišem, kako postaneš princeska. Deklica vpraša mamico, kako bi postala princeska. Ko prideta do krone, ji mama reče: 'Ampak veš, ta krona je včasih težka.' Vsaka ta zadnja glumačica, ko rodi otroka, govori o mali princeski, princu. Nedopustno je to, kaj pa so drugi otročki, begunčki, prestradani mali Afričani?

Zame so to pravi principi in princeske, ne tisti, ki se rodijo v potrošništvo.

Sama imam sina baletnika in vem, kako garanje je to. Potem pa poslušam mamice, ki sanjajo o baletkah-princeskah.

Imeli ste v celjskem Pionirskem domu prvo sodobno pionirsko postmoderno gledališče v Celju, scenograf in kostumograf je bil akademski slikar Franc Purg. Kakšno se vam zdi današnje gledališče?

Danes imamo v teatru same kompilacije in onanacije režiserjev. Besedo izrinjajo iz gledališča. Naredili smo prvi rock muzikal Rokereta. Izšla je kaseta, Vlado Kreslin in Andrej Pompe sta sodelovala. Imeli smo premiero celo v Zagrebu, bili otvoritvena predstava na otroškem festivalu v Šibeniku, in to tisto leto, ko je bil Janez Drnovšek predsednik Jugoslavije in je festival tedaj tudi otvoril. Bil je celo neposreden prenos po televiziji. Bila je najboljša predstava na festivalu. Sceno in neverjetne, vesoljske kostume je naredil Franc Purg. Financirali pa smo se tako, da smo snemali reklame za barvice Aero. Bili smo v Plesnem teatru Goge Stefanovič Erjavec, nori entuziasti pred časom.

Glede odnosa med mladinsko in odraslo književnostjo se je marsikaj danes zakompliciralo. Kot bi bili otroci zrelejši, starejši pa bolj otročji?

Danes nas dveletni mulc prekosi na računalniku, mobilcu. Otroci danes so resnično zrelejši in tega se pri pisanju zavedam. Ne bojim se, da bi jih stvarnost skvarila. Ko hodim po šolah, sem vedno znova osupla, kakšna vprašanja mi postavljajo.

Ste brali sonominirance letos? Bili ste v žiriji večernice pred leti, spomnim se, kako ste vse svoje kolege brali. Ste komparativistka po stroki, to se pozna ...

Morda pa se res pozna, da smo poslušali Dušana Pirjevca. Ne le, da berem svoje kolege, tudi kupujem njihove knjige. Pravkar sem kupila *Molitvice* Petra Svetine nečaku za darilo. Tudi Nataša Konc Lorenzutti me je navdušila. Ne moreš pisati, če nikogar in nič ne poznaš. Izziv je brati druge avtorje in kopati po sebi. Vsak avtor odpre eno okence, malo veselje in nekaj pronikne vate. Nekoč lahko iz tega zraste celo drevo.

Zmeraj ste zmagovali v glavnem na anonimnih natečajih, dolga leta niste dobili nobene nagrade, potem se je le odprlo – desetnica, večernica ...

Najbolj vesela sem bila poljske nagrade Janusza Korczaka za *Muca Mehkošapka*. Vem, da nikoli ne bom dobila nobene velike nacionalne nagrade.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, 19. september 2017